

УДК 811.161.2

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.38.06>

Ольга ВОРОНИНА, асп.

ORCID ID: 0009-0004-5994-6252

e-mail: o.voronina@school155.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВІДАБРЕВІАТУРНІ ДЕРИВАТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСОБИ ПЕЙОРАТИВНОЇ КОНОТАЦІЇ В ТЕКСТАХ 90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Вступ. Дослідження пов'язане з суспільними змінами в Україні та світі, які відбувалися протягом 90-х років ХХ ст. – першої чверті ХХІ ст. Період незалежності України характерний демократизацією суспільного життя, ухваленням законів щодо захисту української мови як єдиної державної, бурхливими змінами, що супроводжувалися революціями та російсько-українською війною. Це й визначило мовну ситуацію, зокрема вплинуло на появу неологізмів від уже наявних мотивувальних основ, серед яких новітніми були аббревіатури.

Методи. Застосовані такі загальнонаукові й лінгвістичні методи: структурний, функційний, метод компонентного аналізу, метод індукції, метод дискурс-аналізу, метод концептуального аналізу.

Результати. Аналіз досліджень мовознавців та дібраного фактичного матеріалу засвідчує, що за допомогою іронії, евфемізму, перифрази, оксиморону мовці можуть не лише висловлювати суб'єктивно-оцінне ставлення, а й відображають суспільно-політичні настрої. Виявлені відаббревіатурні деривати як засоби вираження пейоративної конотації можна поділити на такі лексико-семантичні групи: іменники (назви істот, конкретних об'єктів, процесів та явищ): есересерівець, пемерчани, есесеня, емемамівці, петеувець, каемесники, беємпеводи, пеємерівець, супер-БМП, кразище, кразеня, бубабізація, едапсизація, кадебізація міні-РЕВ, антисепівщина, Ефесберія; прикметники: сепські, унсовські, кадебівські; дієслова: деберити, пеємесити; прислівники способу дії: по-тюгівськи, по-бібісівськи, по-ентеєнівськи, по-деєнерівськи, по-есендівськи, по-елєнерівськи. Значення відаббревіатурних дериватів у досліджених контекстах зумовлене ситуативно або суспільно-політично, а поява виявлених відаббревіатурних дериватів-неологізмів найчастіше й спричинена контекстом іронії, евфемізму, перифрази чи оксиморону.

Висновки. Неологізми, утворюючись від аббревіатурних основ, виступають з різною стилістичною метою в тексті та є новітнім засобом для побудови пейоративної конотації. Ці деривати варті уваги не лише з погляду лексико-семантичних чи структурно-семантичних особливостей, а й у функційно-стилістичному аспекті.

Ключові слова: соціолінгвістика, мовна ситуація в Україні, неологізм, лексико-семантична група, мотивувальне слово, дериват, комунікативна функція, вербалізація, іронія, перифраза, евфемізм, оксиморон.

Вступ

Демократизація суспільного життя почалася в Україні після ухвалення Акту проголошення незалежності України й вплинула на всі сфери життя, зокрема на політичні, економічні та суспільні процеси. Мовна ситуація в Україні поступово змінювалася протягом зазначеного періоду: українська мова була визнана єдиною державною, ставши обов'язковою в усіх офіційних документах та державних закладах, але тривалий час не була провідною розмовною для українців. Три революції та російсько-українська війна остаточно визначили роль мови для українців: українська мова стала основною в усіх сферах життя. Тож вербалізація дійсності 90-х років ХХ ст. – першої чверті ХХІ ст. була сповнена активізацією не лише занеханих, заборонених протягом радянського періоду явищ, а й новітніх. Неологізми цього періоду особливо цікаві й потребують ретельного дослідження, адже відображають мовну картину українського суспільства, його розвиток та перспективи.

Саме мовні інновації є основним предметом вивчення сучасних українських лінгвістів. Іронія в цьому випадку виступає "як форма розкриття життєвої правди й виразу критичного ставлення до неї" (Грибкова, & Кашуба, 2019), а не просто зводиться до суб'єктивного оцінювання дійсності, так само як й евфемізм, перифраза та оксиморон.

Метою цього дослідження є аналіз відаббревіатурних дериватів-неологізмів з пейоративною конотацією, оскільки відверте оцінювання дійсності в текстах відображає рівень демократії в суспільному житті. Цим і зумовлені такі завдання: 1) виявлення відаббревіатурних дериватів в іронічних, евфемістичних, перифрастичних, оксиморонних висловлюваннях; 2) поділ їх на лексико-

семантичні групи; 3) семантичний та функційно-стилістичний аналіз виявлених відаббревіатурних дериватів.

Методи

Під час дослідження були застосовані такі загальнонаукові й лінгвістичні методи: структурний (для поділу виявлених дериватів на лексико-семантичні групи), функційний (для контекстуально-інтерпретаційного аналізу речень із відаббревіатурними дериватами), описовий (для пояснення особливостей функціонування дериватів), метод компонентного аналізу (для визначення семантики дериватів), метод індукції (з метою вилучення відаббревіатурних дериватів, їхнього групування й загальних висновків), метод дискурс-аналізу (для вироблення інтерпретації значень), метод концептуального аналізу (для розрізнення денотатів з конотатів з пейоративним значенням).

Результати

Лінгвісти засвідчують, що "комічне належить до найважливіших концептів будь-якої національної культури, тому його вираження у мовній семантиці та прагматиці відзначається різноманітністю форм" (Гребенюк та ін., 2019, с. 32). Ситуативна або мовна іронія та евфемізм у цілому містять висловлення переваги мовця над об'єктом розповіді, а отже, відображає позитивні тенденції розвитку української мови, зважаючи на численні обмеження й заборони в попередні століття, тобто вказує на вільне володіння предметом зображуваного та засобами омовлення. Як визначила О. Калита, "суб'єктивно-оцінна модальність протиставляється об'єктивній модальності, яка виражає відношення повідомлення до об'єктивної дійсності" (Калита, 2013, с. 63). Роль відаббревіатурних дериватів у відтворенні чи мовному спотворенні дійсності за допомогою стилістичних фігур та тропів з пейоративною конотацією досі не була розкрита.

Варто зауважити, що соціолінгвістичні дослідження, проведені протягом останніх років, засвідчують невизначеність носіїв української мови під час утворення дериватів від аббревіатурної мотивувальної основи: кореневу морфему по-різному пишуть (з великих літер, як в аббревіатурі, чи з малих відповідно до вимови), додають різні за значенням суфікси (не завжди нормативні). У цьому дослідженні відабревіатурні деривати, використані у фактичному матеріалі, написані з урахуванням нормотворчого вирівнювання. Загалом, уживають відабревіатурні деривати досі доволі обережно, оскільки в чинному Українському правописі не в повному обсязі визначені орфографічні особливості цих слів, а дослідження мовознавців ще тривають.

Попри це, виявлені синтаксичні конструкції, де відабревіатурні деривати різних частин мови є засобами іронії, евфемізму, перифрази чи оксиморону – тропів чи стилістичних фігур з пейоративною конотацією. Їх можна поділити на такі лексико-семантичні групи: іменники (назви людей: *есересерівець, пеемерчани, есесеня, емеменівці, петеувець, каемесники, беемпеводи, пеемерівець*; назви конкретних об'єктів: *супер-БМП, кразище, кразеня*; назви явищ: *Міні-РЕВ, антиєлєвіщина, Ефесберія*, назви процесів: *бубабізація, єдапсизація, кадебізація*); відносні прикметники, що виражають ознаку за належністю до організації (*сєльські, унсовські, кадебівські*); дієслова (*дебеєрити, пеемесити*); прислівники способу дії (*по-тюгівськи, по-бібісівськи, по-ентеєнівськи, по-деєнерівськи, по-есєндівськи, по-елєнерівськи*). Вартим уваги є той факт, що дієслова та прислівники, утворені від аббревіатурних основ, є настільки новітнім явищем, що, наприклад, ще у 2017 р. Н. Клименко зазначала, що серед відабревіатурних дериватів зовсім відсутні дієслова, оскільки аббревіатура – предметне слово, яке може вступати хіба що в означальні відношення (Клименко, 2017).

Розгляньмо конкретні приклади й основні семантичні та функційно-стилістичні особливості вживання відабревіатурних дериватів як засобів пейоративної конотації в текстах 90-х років ХХ ст. – першої чверті ХХІ ст.

У реченні *"Небайдужий есересерівець добре зрозумів натяк вождя про ворогів, які зачались десь поруч, він, небайдужий громадянин, малечку приноровився вгадувати натяки вождів"* (Доляк, 2015) поєднання слів *"небайдужий есересерівець"* має зміщену семантику слова *небайдужий*, оскільки йому зазвичай притаманна позитивна конотація. Громадянин СРСР у цьому контексті якраз *байдужий* до долі людей, ставлячи на перше місце завдання вождя, що й створює іронічне сприйняття словосполучення *"небайдужий есересерівець"*.

Іронія в реченні *"пеемерчани жаліються, що то Україна винна"* (Українець, 2025) полягає в тому, що об'єктивна реакція на слова *"пеемерчани жаліються"* мала б полягати у співчутті до тих же *пеемерчан*, але друга частина речення та суспільно-політичний контекст (проросійськість самих пеемерчан) спричиняють іронічне суб'єктивне сприйняття поняття *жаліються* як небажання їх шкодувати.

Стилістема *есесеня* в реченні художнього стилю набуває глибшого значення, ніж просто емоційно-експресивна форма, оскільки походить від аббревіатури з негативною семантикою *СС* (поліційно-каральні загони нацистів): *"Кажуть, у часи нацистської окупації якесь біснувате есесеня стріляло йому в голову"* (Ясиновський, 2019). Відабревіатурний номінативний дериват відіграє важливу роль, з якою не впоралася б синтагматична конструкція *"малий представник СС"*: слово *есесеня* дозволяє втілити контраст між людяністю реципієнта, який навіть у

небезпечній для себе ситуації негрубими формами висловлює враження, та нелюдяною сутністю його опонента. Порівняймо вживання пестливого слова в контексті, де воно втілює денотативне, без іронічного відтінку значення, відображаючи засвоєння відабревіатурних дериватів мовцями вже на стилістичному рівні: *"Нушенята 1-А класу теж прилучилися до вшанування пам'яті Кобзаря* (Вшановуємо пам'ять великого Кобзаря, 2020).

У реченні *"Якщо у нас в державі є такі підприємства, як Кременчуцький автомобільний завод, який може випускати, як колись казали "кразище, краз і кразеня", то я вважаю як громадянин, що ми просто не маємо права не розвивати такі підприємства"* (Манько, 2021) відабревіатурні деривати вживаються в іронічному, але не негативному значенні, приховуючи означальні характеристики *великий чи малий автомобіль*.

Послідовність речень *"На парадах – усе дуже грізно: люті супертанки Армата, супер-БМП Курганец і суперракета "кінджал". Після параду – не все так однозначно"* (5 канал, 2022), які починаються з протиставлень *на парадах – після параду*, натякає на суб'єктивне, відмінне від загальноновизнаного, туманування того самого *супер-БМП* як *"не-супер-БМП"*.

Окрему групу іронічних маркерів у текстах публіцистичного, розмовного чи художнього стилю становлять номінативні відабревіатурні деривати на *-ізація/-изація*. "Поєднуючись із основами загальноновживаних слів, цей формант додає до них контрастну їм стилістичну науковість, і таким чином нове утворення набуває розмовного іронічно-жартівливого чи негативно-оцінного забарвлення", оскільки пряме значення властиве переважно науковому стилю (Л. І. Мацько, О. М. Мацько, & Сидоренко, 2003, с. 42).

У реченні *"На противагу новітнім літературним шуканням представників "постмодерного" покоління, із їх психоаналітичним "самоконспектуванням", "самозізнаннями з природи", пасквільним негативізмом, "бубабізацією" свята святих українських і загальнолюдських цінностей, у "Записках українського самашедшого" маємо зразок інтелектуалістичного художнього письма зі своїм ритмом..."* (Горбляньський, & Кульчицька, 2011, с. 81) фраза *"бубабізація свята святих ... цінностей"* містить відчутний високий ступінь іронії, оскільки літературна організація *"Бу-Ба-Бу"* (бурлеск, балаган, буфонада) пропагує такий спосіб життя, що протилежний до поняття *цінності*, іронізуючи таким чином зі ставленням до постмодерного покоління.

Іронія в реченні *"За часів Хорошковського та Януковича Служба безпеки стала на шлях "кадебізації"* (Семків, 2010) закладена в сам відабревіатурний дериват, бо: по-перше, він звучить наче "реформа" (зазвичай має позитивну конотацію), а насправді позначає очевидний регрес і повернення до тоталітаризму, тобто форма не відповідає змісту; по-друге, аббревіатура КДБ (комітет державної безпеки СРСР) має винятково негативну конотацію в історії України, оскільки це був головний репресивний орган режиму.

Так само і в реченні *"Таким чином, ЄДАПС прибрав на своєму шляху всі перешкоди і від "єдапсизації" всієї країни нас відділила якась дрібниця"* (Бутусов, 2013), де науково-офіційне звучання терміна, поєднуючись із семантикою, створює ефект загрози для реципієнтів, іронізуючи з невідповідності намірів можливим наслідкам.

Досліджені синтаксичні та стилістичні конструкції доводять, що "єдиним постійним маркером іронічного наміру є порушення автором висловлення прагматичних правил" (Прокоф'єв, 2022, с. 193).

Відабревіатурний дериват *по-тюгієвськи* в реченні "Тільки "здорові" вони – у гіршому сенсі – *по-тюгієвськи*" (Вергеліс, 2010) створює тонку іронію сумісно з алюзією на акторську гру в дитячих виставах, що впливає на суб'єктивно-заперечне значення поняття *здорові* (*нездорові*).

Використання відабревіатурного адвербіального деривата в реченні "*Книжка року по-бібісієвськи...*" (Судин, 2007) натякає на певну тенденційність або суб'єктивність діяльності БіБіСі, що підкреслюється трьома крапками в кінці речення й означає невдоволену реакцію на результати вибору *книжки року*. Так само й у реченні "*Націоналізація по-деенерівськи*" (Портников, 2014) використання відабревіатурного деривата *по-деенерівськи* моделює іронічно-суб'єктивне негативне трактування поняття *націоналізація*, що в невизнаній ДНР далеко від об'єктивних стандартів націотворення (інакше націоналізація не могла б мати додаткової означальної характеристики, бо в денотативному значенні це поняття є універсальним та об'єктивним).

Контекст речення "...*свобода слова по-ентеєнівськи перекреслила їм навіть можливість позмагатися за ці ліцензії*" (Детектор медіа, 2005), визначений відабревіатурним дериватом *по-ентеєнівськи*, породжує іронізоване сприйняття описуваної дійсності, натякаючи на тенденцію неправомірних, протилежних принципам свободи слова дій НТН.

У реченні "...*зачинають його дебеєрити, притім в цинічній формі!*" іронія полягає в тому, що ДБР – *Державне бюро розслідувань* – державна структура, яка стоїть на захисті прав і свобод громадян й охороняє їх на найвищому державному рівні, але друга частина речення вказує на непрофесійні дії представників структури, таким чином спотворюючи денотативне значення неологізма *дебеєрити*, утворюючи пейоративну конотацію – *учиняти протиправні дії, переслідувати* тощо.

Іронія в реченні "*Хлоп'ята, годі пеємесити*" (Доп редко, 2019) дуже очевидна, оскільки у вербальному неологізмі, мотивувальною основою якого є аббревіатура ПМС – *передменструальний синдром*, утілено стан, що характерний винятково для жінок; звертання до "*хлоп'ят*" із закликами припинити дію створює виразно емоційний іронічний образ сентиментальних та надмірно чутливих чоловіків як неприйнятний для них стан.

Серед лексико-семантичних неологізмів, що виникають на основі відабревіатурного деривата, утворених морфологічними способами, виявлені лексеми і в складі перифрази – "описового звороту, за допомогою якого явище, предмет, особа, реалія називаються не прямо, а описово, через характерні риси" (Пономарів, 2000, с. 62). У них теж переважає оцінювальна семантика щодо означуваного. Виявлено зразки такої форми лексико-семантичного словотворення переважно в текстах на суспільно-політичні теми, у яких "крайній вияв негативної конотації об'єктивується через неологізми, отримані шляхом перифрази" (Печко, 2013, с. 65-66). Проаналізовано такі значення перифраз у виявлених контекстах:

– перифразу побудовано шляхом метафоризації інституції й засновано на аналогії між великою системною економічною організацією РЕВ – радою економічної взаємодопомоги – та локальним неформальним торговим процесом. Таким чином, актуалізується оцінювальний контекст, пов'язаний з контролем, ідеологічним тиском і неефективністю; частина юкстапозита "міні" додає бурлескного відтінку, що підсилюється означенням "отака собі", та вказує на локальну модель цього явища: "*І продади, і купити можна все – від карбованців, лір,*

форинтів, доларів до сигарет і сувенірів. Отака собі міні-РЕВ" (Віняр, & Шпачук, 2000, с. 7);

- перифраза побудована на небуковальному значенні відабревіатурного деривата *єєльських* (його перифрастичному переосмисленні у сполучі зі словом *наміри*) і виражає насторожене ставлення до ініціатив, зміст яких подібний до ідеології ЄЄП: "*Депутати не схвалили єєльських намірів своїх же колеє*" (Тур, 2012);

- хронологійно-політичне маркування періоду активної діяльності УНСО – військово-політичного руху, що висловлював радикальні наративи, перифрастичне значення якого підсвічене означенням *давні*: "*Шкіля обвинуватили в тому, що він у давні унсовські часи "відправляв чужих дітей стріляти в Абхазію"*" (Лебідь, 2008);

- стан перебування під тиском чи контролем, символізований відносним прикметником на позначення спецслужб, які мали всеосяжний вплив на громадян СРСР: "*А я повернувся додому під кадебієвський ковпак, щоб продовжувати свої митарства далі*" (Романюк, 2010);

- перифраз виконує функцію маркування настроїв проти ЄЄП зокрема та економічної інтеграції пострадянських держав під егідою Росії загалом: "*Попри те, що емоції було більше, ніж здорового глузду, львівська антисепівщина вкотре засвідчила (особливо для росії): будь-які кроки Кучми уважно відслідковуються в Галичині*" (Соболь, 2016).

Наведені значення перифраз ширші за денотативну семантику: вони мають соціокультурні, історичні або ідеологічні відтінки. У структурі тексту такі перифрази актуалізують емоційно-оцінювальне значення й окреслюють читачеві інтерпретаційні межі, даючи можливість вільно висловлювати пейоративну конотацію.

Подібним до перифрази за своїм функційним призначенням як троп є евфемізм – "слово або словосполучення, що відтворює зміст у пом'якшеній формі. Евфемізми виступають заміниками грубих, непристойних зворотів; уживаються з почуття страху чи сорому" (Пономарів, 2000, с. 62). На відміну від перифрази, де один із компонентів, на основі якого будується переносне значення, може мати знакову й семантичну близькість із денотатом, евфемізм зазвичай утворюється з використанням інших знакових структур (слів або словосполучень). Розглянуто такі приклади:

- у реченні "*Але навіть якщо на кіно емеємієцям і не вистачить, то все ж якась сума набереється: патріотизм, насправді, справа вигідна – якщо тільки займатися нею професійно*" (Нова афера..., 2014) слово *емеємієцям* замінює поняття "шахраям" на основі наслідків діяльності "МММ" для уникнення виразно образливого змісту сказаного;

- значення евфемізму в реченні "...*їх 3, нас 6, серед нас 2 чуваки каємесники, ну точно не програємо, але, якщо поліція, це додому під ранок попаду*" (Телеграм, 2024) полягає в окресленні фізичної переваги, але без пафосу чи офіційності, які були б властиві повній формі аббревіатури КМС – "кандидат у майстри спорту", використання цього евфемізму дозволяє говорити про можливий конфлікт або бійку не прямо, а опосередковано, приховуючи пряме згадування про фізичну агресію;

- для вишуканого позначення інтернет-коментаторів, які активно розмірковують на воєнні теми і позиціонують себе як "експерти", залишаючись у межах безпечної зони – "на дивані", був ужитий евфемізм у такому реченні: "*Нарешті активізувалися диванні беємпеводи*" (Pryhodko, 2023). Троп пом'якшує пряму негативну оцінку бездіяльності.

Ще одна стилістична фігура, у межах якої творяться відабrevіатурні деривати-неологізми і яка є формою вираження пейоративного значення, – оксиморон (оксюморон). Аналізуючи речення з відабrevіатурними дериватами у складі оксиморону та спираючись на те, що структурно-синтаксичний аспект творення нового значення слова переважає, варто зарахувати їх до стилістичних фігур. Так само роль оксиморона визначає Л. Мацько: "Це риторична фігура, яка є сполученням двох несполучувальних понять, що мали б виключати одне. У такий спосіб виникає ефект несподіваності і від того свіжість образу". Оксиморон притаманний тим стилям мовлення, де зміщення в семантиці слова не впливає на точність мовлення. Відабrevіатурні деривати у складі оксиморону виявлені переважно в публіцистичному стилі, а також у розмовному. До прикладу:

- "Студент-петеувець став депутатом сілради на Львівщині" (Зубрицька, 2012) (зважаючи на поширену в розмовному мовленні семантику понять *петеувець* ("нездібний учень") і *депутат* ("елітна посадка"), поєднання цих явищ в одній синтаксичній конструкції та в одній особі й є оксиморonom, щоб привернути увагу до самого явища як до парадоксу; інакше б медіа не вказувало на освітній рівень новоспеченого депутата, оскільки українське законодавство не обмежує кандидатів у рівнях освіти);

- "Як наголосив Захарченко, моніторингова місія отримала мандат на моніторинг, тому "жоден *обеес'євець* зі зброєю сюди не прийде" (Бойовики тричі..., 2016) (слово-сполучення "*обеес'євець* зі зброєю" складається із семантично несполучувальних понять, оскільки мотивувальна основа відабrevіатурного деривата називає Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), що, очевидно, не є сумісною з поняттям "зброя");

- "Ну, демократію по-китайськи, а також *посендівськи*, ми бачили на минулих президентських виборах, тому прошу передати слово відомому дипломату Геннадію Йосиповичу Удовенку" (Стенограма засідання..., 2005) (оксиморон *демократія посендівськи* побудований на протиріччях, що походять із семантики другого компонента: СНД – організація, що мала на меті відтворити склад СРСР й об'єднувала майже всі постесересерівські країни, тобто країни, на території яких щонайменше 70 років панував тоталітаризм як явище протилежне демократії);

- "Гламур по-"еленерівськи": "слідча" блищить камінням з-під папахи і розповідає про "поняття" (Гламур..., 2014) (абсурдність зовнішніх проявів, які видаються розкішними, але мають примітивний характер, поєднання стилістично маркованого поняття *гламур* із реаліями *ЛНР* формують несумісність між очікуваною елегантністю й насправді кумедною або грубою демонстрацією статусу, чим досягає функції оксиморону – привернути увагу до таким чином несполучених понять і становить один із типових різновидів оксиморона.

Дискусія і висновки

Отже, комунікативна функція іронії, перифрази, евфемізму, оксиморону виявляється, зокрема, у відображенні демократизації української дійсності та вільному висловленні пейоративних конотацій у дискурсах. Лінгвістичний аналіз відповідних синтаксичних конструкцій дав змогу виявити відабrevіатурні деривати-неологізми, серед яких є традиційні з погляду вживання афіксальних морфем іменники, прикметники, дієслова та прислівники. Процеси творення емоційно забарвленої лексики, що виражає зменшено-пестливий відтінок або, навпаки, згрублілий "зумовлюються зазвичай двома головними мотивами-чинниками: потребою семантичною (утворити нову номінацію) і

потребою стилістичною (знайти нове, частіше – емоційно-оцінювальне вираження суб'єктивного ставлення до названого)" (Л. І. Мацько, О. М. Мацько, & Сидоренко, 2003, с. 42). Іронія, наприклад, забезпечується другою з них.

Як бачимо, пейоративна конотація притаманна відабrevіатурним дериватам у складі і тропів, і стилістичних фігур, оскільки, з одного боку, у їх складі лексема найчастіше набуває переносного (протилежного) значення, а з іншого, таке зміщення семантики завжди лише контекстуальне й часто зрозуміле лише з інтонації, що супроводжує мовлення, міміки, жестів або нетрадиційної будови речення. Як влучно висловилося О. Калита, "іронічний смисл може втілюватися не лише як заперечення ідеальних уявлень про конкретні об'єкти, у складніших формах іронії словам та висловлюванням приписуються не прямо протилежні значення, а цілий комплекс іронічно-оказіональних смислів, які виникають у свідомості читача внаслідок кореляції семантики слів із текстовою та позатекстовою (дискурсивною) ситуацією" (Калита, 2013, с. 63).

Відабrevіатурні деривати української мови 90-х років ХХ ст. – першої чверті ХХІ ст. розширюють зазначені можливості іронії, перифрази, евфемізму, оксиморону, створюючи більше лексем для синтаксичних пейоративно-оказіональних конструкцій.

Джерела фінансування. Фінансування забезпечено Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Список використаних джерел

- Бойовики тричі обстріляли українських військових біля Новотроїцького. (2016, 25 квітня). ТСН. <https://tsn.ua/ato/bojoviki-trichi-obstrilyali-ukrayinskih-viykovih-bilya-novotroyickogo-637754.html>
- Бутусов, Ю. (2013, 14 червня). Відкрит "ЄДАПС". Дзеркало тижня.
- Вергеліс, О. (2010, 15 жовтня). Зрада вишневого саду. Головна п'єса на сцені столичної Російської драми. Дзеркало тижня. https://zn.ua/ukr/ART/zrada_vishneвого_sadu_golovna_pesa_na_stseni_stolichnoyi_rosiys_koyi_drami.html
- Віняр, Г., & Шпачук, Л. (2000). *Словник новотворів української мови (кінець 80-х – початок 90-х років ХХ ст.)*. Криворізький державний педагогічний університет.
- Вшановуємо пам'ять великого Кобзаря. (2020, 18 березня). Дрогобицька міська рада. <https://drohobych-rada.gov.ua/vshanovuiemo-pamyatvelikogo-kobzarya/>
- Гламур по-"ЛНР"івськи: "слідча" блищить камінням з-під папахи і розповідає про "поняття". (2014, 14 грудня). Depo.ua. <https://www.depo.ua/ukr/life/klamur-po-lnovskii-militsionersha-bleschet-kamnyami-04122014153600>
- Горблянський, Ю., & Кульчицька, М. (2011). "Кривава фієста сучасності" в одкровенні від Ліни Костенко (зауваги про "Записки українського самашедшого"). *Слово і Час*, 5(605), 73–83.
- Гребенюк, А.А. та ін. (2019). Іронія як філософсько-естетичне явище серед інших мовних засобів комічного. *Типологія мовних значень у діалогічному та зіставному аспектах*, 38, 31–40. <https://doi.org/10.31558/2075-2970.2019.38.3>
- Грибкова, Ю.І., & Кашуба, М.В. (2019). Традиція іронії в українській культурі. *Докс*, 2, 168–172. <https://doi.org/10.18524/2410-2601.2002.2.178996>
- Детектор медіа. (2005, 31 березня). *Тетяна Лебедєва, Віталій Шевченко: Позиція НТН – це спекуляція*. <https://detector.media/withoutsection/article/23474/2005-03-31-tetyana-lebedieva-vitaliy-shevchenko-pozytsiyantn-tse-spekulyatsiya/>
- Доляк, Н. (2015). *Загублений між війнами*. Клуб сімейного дозвілля.
- Зубрицька, Н. (2012, 30 січня). *Студент-петеувець став депутатом сілради на Львівщині*. [Zaxid.net](https://zaxid.net/news/klamur-stav-deputatom-silradi-na-lvivshhini_n1246538) https://zaxid.net/news/klamur-stav-deputatom-silradi-na-lvivshhini_n1246538
- Калита, О.М. (2013). *Засоби іронії в малій прозі (кінець ХХ – початок ХХІ століття)*. Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова.
- Клименко, Н.Ф. (2017). *Як народжується слово*. 2-ге вид., доп., переробл. Академперіодика.
- Лебідь, Н. (2008, 29 липня). Вже вечір близько. Герман А. – нема... *Україна молода*, 138. <https://umoloda.kyiv.ua/number/1213/180/43054/>
- Манько, Н. (2021, 10 липня). *КРАЗи використовують на міжнародних військових навчаннях "Sea breeze – 2021"*. Кременчуцька газета.
- Мацько, Л.І., Мацько, О.М., & Сидоренко, О.М. (2003). *Стилістика української мови*. Вища школа.
- Нова афера від "МММ" – патріотичний серіал "Путін"*. (2014, 29 квітня). Коломия ВЕБ Портал. <https://kolomyia.org/se/sites/pb/56185/>
- Печко, Н.М. (2013). До питання про політичні неологізми сучасного етапу. *Нова філологія*, 57, 64–67.

Пономарів, О.Д. (2000). *Стилістика сучасної української мови*. 3-те вид., перероб. і доп. Навчальна книга "Богдан".

Портников, В. (2014, 16 вересня). *Націоналізація по-ДНРівськи, або навіщо терористам стадіони Ахметова*. Espresso. https://espreso.tv/article/2014/09/16/nacionalizaciya_po_dnr_ivsky_abo_navischo_terorystam_stadiony_akhmetova?utm_source=ukmet_news

Прокоф'єв, Г.Л. (2022). Іронія як комунікативний вибір. *Міжнародна науково-практична конференція "Сучасні філологічні і методичні студії проблематики і перспективи"* (с. 192–194). Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

Романюк, Н. (2010, 15 вересня). Вітер у кайданах. *Україна молода*, 170. <https://umoloda.kyiv.ua/number/1737/163/61475>

Семків, В. (2010, 31 липня). Операція "Кадебізація". *Україна молода*, 140. <https://umoloda.kyiv.ua/number/1707/180/60321/>

Соболь, Л. (2016). Актуалізація назв літер та їхніх похідних у релігійному стилі. *Лінгвостилістичні студії*, 4, 209–220.

Стенограма засідання № 49. (2005, 14 грудня). Верховна Рада України. <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/2001.html>

Судин, А. (2007, 27 листопада). *Книжка року по-бібісієвськи...* Книгобачення. <https://knyhobachennia.net/?category=3&article=48>

Telegram. (2024, 25 листопада). *Коли стаєш старше, розумієш що хочеш мати більше друзів, а не ворогів*. Шлях сили. <https://t.me/s/ForcefulWay?q=кмсники>

Тур, О.М. (2012). Особливості творення та функціонування відабриватурних прикметників в українській мові кінця ХХ-початку ХХІ століття. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*, 24, 51–58.

Українець, О. (2025, 2 січня). *Росія роками нахвалялася, що Європа замерзне...* Facebook [Коментар]. <https://www.facebook.com/share/p/1E7qbdYkdT?mibextid=wwXlfr>

Ясинівський, В. (2019, 7 серпня). *"Будеш, Батьку, панувати!.."*. ГРИНЧЕНКО-інформ. <https://grinchenko-inform.kubg.edu.ua/budesh-batku-panuvat/>

Don pedro. (2019, березня 27). *Гуртом* [Коментар]. <https://toloka.to/t88805-10410>

Pryhodko, O. (2023, January 6). *Day 317. X* (Twitter). <https://twitter.com/OlegPryhodko/status/1611223426634772480>

5 канал. (2022, 21 червня). *Ерзац-Гітлер ХХІ ст.: як путін розпочав війну, що стала найганебнішою в історії росії* [Відео]. <https://www.5.ua/polityka/erzats-hitler-khkh-st-ia-k-putin-rozpochav-viinu-shcho-stala-naihanebnishiou-v-istorii-rosii-280421.html>

References

A new scam from MMM – the patriotic series Putin. (2014, April 29). Kolomyia WEB Portal [in Ukrainian]. [https://kolomyia.org/se/sites/pb/56185/Butusov, Yu. \(2013, June 14\). The fall of YEDAPS. Mirror Weekly \[in Ukrainian\].](https://kolomyia.org/se/sites/pb/56185/Butusov, Yu. (2013, June 14). The fall of YEDAPS. Mirror Weekly [in Ukrainian].)

Channel 5. (2022, June 21). *Ersatz Hitler of the 21st century: how Putin started the war that became "the most shameful in Russian history"* [Video] [in Ukrainian]. <https://www.5.ua/polityka/erzats-hitler-khkh-st-ia-k-putin-rozpochav-viinu-shcho-stala-naihanebnishiou-v-istorii-rosii-280421.html>

Detector Media. (2005, March 31). *Tetyana Lebedeva, Vitaliy Shevchenko: NTN's position is speculation* [in Ukrainian]. <https://detector.media/withoutsection/article/23474/2005-03-31-tetyana-lebedeva-vitaliy-shevchenko-pozytysiya-ntn-tse-spekulyatsiya/>

Dolyak, N. (2015). *Lost between wars*. Family Leisure Club [in Ukrainian].

Don Pedro. (2019, March 27). *Hurtom* [Commentary] [in Ukrainian]. <https://toloka.to/t88805-10410>

Glamour à la LNR: 'investigator' sparkles with jewels from under her papakha and talks about 'concepts'. (2014, December 14). Depo.ua [in Ukrainian]. <https://www.depo.ua/ukr/life/glamur-po--lnrovski-militsionershableshchet-kamnyami-04122014153600>

Grybkova, Yu.I., & Kashuba, M.V. (2019). The tradition of irony in Ukrainian culture. *Doxa*, 2, 168–172 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.18524/2410-2601.2002.2.178996>

Honoring the memory of the great Kobzar. (2020, March 18). Drohobych City Council [in Ukrainian]. <https://drohobych-rada.gov.ua/vshanovuieom-pamyat-velikogo-kobzarya/>

Horblyansky, Yu., & Kulchytska, M. (2011). "The bloody fiesta of modernity" in the revelation of Lina Kostenko (comments on "Notes of a Ukrainian Madman"). *Slovo i Chas*, 5(605), 73–83 [in Ukrainian].

OIha VORONINA, PhD student
ORCID ID: 0009-0004-5994-6252
e-mail: o.voronina@school155.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ABBREVIATIVE DERIVATIVES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AS MEANS OF PEJORATIVE CONNOTATION IN TEXTS OF THE 1990^S – THE FIRST QUARTER OF THE 21ST CENTURY

Background. *The study is related to social changes in Ukraine and the world that took place during the 1990^s and the first quarter of the 21st century. The period of Ukraine's independence has been marked by the democratization of public life, the adoption of laws protecting Ukrainian as the sole official language, and turbulent changes accompanied by revolutions and the Russian-Ukrainian war. This determined the linguistic situation and, in particular, influenced the emergence of neologisms from existing motivational bases, among which abbreviations were the newest.*

Hrebenyuk, A.A. et al. (2019). Irony as a philosophical and aesthetic phenomenon among other linguistic means of the comic. *Typology of linguistic meanings in diachronic and comparative aspects*, 38, 31–40 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31558/2075-2970.2019.38.3>

Kalyta, O.M. (2013). *Means of irony in short prose (end of the 20th – beginning of the 21st century)*. Publishing house of the Myhailo Drahomanov National Pedagogical University [in Ukrainian].

Klymenko, N.F. (2017). *How words are born*. 2nd ed., rev., expanded. Akademiya [in Ukrainian].

Lebid, N. (2008, July 29). It's almost evening. Herman A. – no... *Young Ukraine*, 138 [in Ukrainian]. <https://umoloda.kyiv.ua/number/1213/180/43054/>

Manko, N. (2021, July 10). *KrAZ vehicles are being used in the Sea Breeze 2021 multinational military exercises*. Kremenchug Newspaper [in Ukrainian].

Matsko, L.I., Matsko, O.M., & Sydorenko, O.M. (2003). *Stylistics of the Ukrainian language*. Higher school [in Ukrainian].

Militants fired on Ukrainian troops near Novotroitske three times. (2016, April 25). TSN [in Ukrainian]. <https://tsn.ua/ato/boyoviki-trichi-obstrilyali-ukrayinskih-viyskovih-bilya-novotroyickogo-637754.html>

Pechko, N.M. (2013). On the issue of political neologisms of the modern stage. *Nova Filologiya*, 57, 64–67 [in Ukrainian].

Ponomariv, O.D. (2000). *Stylistics of the Modern Ukrainian Language*. 3rd ed., revised and supplemented. Educational book "Bogdan" [in Ukrainian].

Portnikov, V. (2014, September 16). *Nationalization à la DPR, or why terrorists need Akhmetov's stadiums*. Espresso [in Ukrainian]. https://espreso.tv/article/2014/09/16/nacionalizaciya_po_dnr_ivsky_abo_na_vischo_terorystam_stadiony_akhmetova?utm_source=ukmet_news

Prokofiev, G.L. (2022). Irony as a communicative choice. *International Scientific and Practical Conference "Contemporary philological and methodological studies: issues and perspectives"* (pp. 192–194). Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda [in Ukrainian].

Pryhodko, O. (2023, January 6). *Day 317. X* (Twitter). <https://twitter.com/OlegPryhodko/status/1611223426634772480>

Romanuk, N. (2010, September 15). Wind in chains. *Ukraine Young*, 170 [in Ukrainian]. <https://umoloda.kyiv.ua/number/1737/163/61475>

Semkiv, V. (2010, July 31). Operation "kadebization". *Ukraine Moloda*, 140 [in Ukrainian]. <https://umoloda.kyiv.ua/number/1707/180/60321/>

Sobol, L. (2016). *Actualization of letter names and their derivatives in religious style. Linguistic and stylistic studies*, 4, 209–220 [in Ukrainian].

Sudyn, A. (2007, November 27). *Book of the Year in BBC Style...* Book Vision [in Ukrainian]. <https://knyhobachennia.net/?category=3&article=48>

Telegram. (2024, November 25). *As you get older, you realize that you want to have more friends than enemies*. The Way of Power [in Ukrainian]. <https://t.me/s/ForcefulWay?q=кмсники>

Transcript of the session No 49. (2005 December, 14). Verkhovna Rada of Ukraine [in Ukrainian]. <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/2001.html>

Tur, O.M. (2012). Features of the creation and functioning of abbreviated adjectives in the Ukrainian language at the end of the 20th and beginning of the 21st centuries. *Scientific Bulletin of the UNESCO Department of Kyiv National Linguistic University. Philology, Pedagogy, Psychology*, 24, 51–58 [in Ukrainian].

Ukrainets, O. (2025, January 2). *Russia has been bragging for years that Europe will freeze...* Facebook [Comment] [in Ukrainian]. <https://www.facebook.com/share/p/1E7qbdYkdT?mibextid=wwXlfr>

Vergelis, O. (2010, October 15). *The betrayal of the cherry orchard. The main play on stage at the Russian Drama Theater in Kyiv*. Dzerkalo tyzhnia [in Ukrainian].

Vinyar, H., & Shpachuk, L. (2000). *Dictionary of neologisms in the Ukrainian language (late 1980s – early 1990s)*. Kryvyi Rih State Pedagogical University [in Ukrainian].

Yasinovsky, V. (2019, August 7). *"You will reign, Father!"*. GRINCHENKO-inform [in Ukrainian]. <https://grinchenko-inform.kubg.edu.ua/budesh-batku-panuvat/>

Zubrytska, N. (2012, January 30). *A student of the PTU became a member of the village council in the Lviv region*. Zaxid.net [in Ukrainian]. https://zaxid.net/studentpeteushnik_stav_deputatom_silradi_na_lvivshhini_n1246538

Отримано редакцію журналу / Received: 10.06.25
Прорецензовано / Revised: 17.08.25
Схвалено до друку / Accepted: 30.09.25

M e t h o d s . *The following general scientific and linguistic methods were used: structural, functional, component analysis, induction, discourse analysis, and conceptual analysis.*

R e s u l t s . *An analysis of linguistic research and selected factual material shows that speakers can use irony, euphemisms, periphrases, and oxymorons not only to express subjective evaluations, but also to reflect socio-political attitudes. The identified abbreviative derivatives as means of expressing pejorative connotations can be divided into the following lexical-semantic groups: nouns (names of beings, specific objects, processes, and phenomena): esereresivets, peemerchany, esesenya, emememivtsi, peteuvets, kaemesnyky, beempevody, peemerivets, super-BMP, krazyshche, krazhenya, bubabizatsiya, yedapsyzatsiya, kadebizatsiya, mini-REV, antijeepivshchyna, Efesberii; adjectives: jeepskyi, unsovskyi, kadebivskyi; verbs: debeeryty, peemesyty; adverbs of manner: po-tyugivsky, po-bibisivsky, po-enteenivsky, po-deenerisky, po-esendivsky, po-elenerivsky. The meaning of abbreviated derivatives in the contexts studied is determined by the situation or socio-political context, and the appearance of the identified abbreviated derivatives-neologisms is most often caused by the context of irony, euphemism, paraphrase, or oxymoron.*

C o n c l u s i o n s . *Neologisms, formed from abbreviated bases, serve different stylistic purposes in the text and are the newest means of constructing pejorative connotations. These derivatives are noteworthy not only from the point of view of lexical-semantic or structural-semantic features, but also in terms of their functional and stylistic aspects.*

K e y w o r d s : *sociolinguistics, linguistic situation in Ukraine, neologism, lexical-semantic group, motivational word, derivative, communicative function, verbalization, irony, paraphrase, euphemism, oxymoron.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; у рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.